

Alen Matušek

Savez Čeha i Slovaka, Daruvar

Primljeno: 27. 05. 1987.

SADAŠNJI KULTURNI TRENUTAK ČEŠKE NARODNOSTI U SR HRVATSKOJ

SAŽETAK

Poslijeratni društveno-ekonomski razvoj Jugoslavije značajno je utjecao na organiziranost i kulturni život češke narodnosti u SR Hrvatskoj. Unutrašnje migracije dovele su do odlaska mladih sa sela, a reemigracija u Čehoslovačku bila je uzrok odlaska najkreativnijih i najistaknutijih ličnosti. Rezultat tih procesa bio je ograničavanje ljudskog faktora i baze dotadašnjih središta narodnosti, kao i pad kvalitete kulturnih aktivnosti. Razvoj i prodor masovne kulture pridonio je izraženoj padu interesa za kulturne aktivnosti i za radom u društvima.

Za razliku od prijeratnog razdoblja, danas glavnu osovinu kulturnog života Čeha ne čini više raznovrstan rad u društvima, nego velike manifestacije tipa smotri (npr. »Žetvene svečanosti«). U većini društava kulturne se aktivnosti obavljaju u skladu s programom nastupa na smotrama, ali samostalnog kontinuiranog rada nema.

Najveći problem jest animirati omladinu da se bavi kulturnim radom. Glavne kulturne aktivnosti jesu njegovanje folkloru, dramski amaterizam i estradne priredbe, te koncerti duhačkih orkestara. U te aktivnosti omladina se uključuje ovisno o njihovoj privlačnosti. U zadnje dvije godine pokazalo se da u radu sa mladima najveće uspjehe postižu sekcije ili grupe pod vodstvom mladih voditelja koji preferiraju suvremeniji način rada, te aktualniji repertoar.

Značajnu ulogu u kulturnom životu Čeha ima Savez Čeha i Slovaka, koji putem savjeta koordinira i osmišljava sav kulturni život narodnosti. Manifestacije i smotre u središtu su pažnje Saveza, koji radi podizanja kvalitete surađuje s odgovarajućim ustanovama u nas i u ČSSR. Za bolje osmišljavanje kulturnog života Savez bi ipak trebao precizirati dugoročniju i racionalnu kulturnu politiku, kojom bi se više poticao kontinuiran i stalniji rad u društvima, kako manifestacije ne bi bile svrha sebi.

Uvod

Društveni i pravni položaj bilo koje narodnosti može se očitovati u raznim pokazateljima, ali je to očitovanje sigurno najindikativnije u kvaliteti njezina kulturnog života. S te strane svakako nije iznimka ni češka narodnost u SR Hrvatskoj. Iako postoji dosta napisa o raznim aspektima života Čeha na ovim prostorima, ipak se već na prvi pogled može vidjeti da postoji znatna disproporcija u zastupljenosti tema. Najbolje i najstudioznije obrađena je povijest te etnografske i etnološke specifičnosti češke narodnosti, kako u djelima autora same narodnosti (Josip Matušek), tako i u autora porijeklom iz Čehoslovačke (Heroldová, Vareka), te nekih domaćih znanstvenika. Nekako po strani ostaju izvanfolklorne kulturno-umjetničke tradicije, problemi kulturnog amaterizma, kulturne tradicije gradskih društava (izuzev u Daruvaru još uvijek je relativno nepoznat život Čeha u nekad značajnom centru kao što je Bjelo-

var). Osim jednog napisa Otte Sobotke o glazbenicima iz Češke (7) koji su djelovali u jugoslavenskim zemljama, dosad nema sustavnog rada o jakoj tradiciji čeških duhačkih orkestara, ali ni o dramskom amaterizmu. Nedostaje i sustavno vrednujućih pogleda na češki kulturni život, koji je prepušten povremenim analitičkim osvrtima u »Jednoti«, tjedniku Čeha u Hrvatskoj.

Cilj ovoga članka jest prikazati sadašnje stanje kulturnog života Čeha u nas, analizirati njihove najbitnije aspekte, te pokušati u kratkim crtama odrediti njegovu bližu perspektivu. Kako već duže vrijeme sudjelujem u kulturnim aktivnostima narodnosti, te sam radeći kao kulturni animator Saveza Čeha i Slovaka (1985—1986) stekao i stanovita iskustva, kako na terenu, tako i u provođenju kulturnih aktivnosti i manifestacija, to ću se u ovom članku više baviti sadašnjim konkretnim problemima i perspektivom nego samom tradicijom.

Neki aspekti poslijeratnog razvoja kulturnog života

Sadašnje stanje kulturnog života Čeha uglavnom je rezultat specifičnog razvoja društvenih odnosa nastalih nakon drugog svjetskog rata.

Ako je za predratnu situaciju bila karakteristična relativno slaba pokretljivost stanovništva koja je ekonomski i kadrovski uvjetovala stabilnost, pa čak i određenu kulturnu samodostatnost pojedinih društava, poslije rata nastaje kvalitativno nova situacija. Prva velika promjena koja je imala dalekosežne posljedice po svu kulturnu aktivnost jest reemigracija stanovništva u oslobođenu Čehoslovačku.¹ U velikom povratku narodnost je ostala bez svojih najspособnijih i najistaknutijih intelektualaca, koji su u kulturnom životu predstavljali najkreativniji faktor. Mnoga su se društva zbog brojčanog osipanja ugasila. Drugi faktor bio je povećanje unutrašnjih migracija. Ubrzana industrijalizacija zemlje i povećanje mogućnosti školovanja izvan mjesta boravka bile su uzrok odlaska mnogih mladih ljudi sa sela u veće gradske centre. Treći je bio promjena cjelokupne društvene klime — znatno proširenje prava narodnosti vodile su do većeg integriranja Čeha u cjelokupno društvo i tako se polako gubio onaj predratni politički značaj društava kao sredstava očuvanja nacionalnog identiteta. Određeni značaj imalo je i osnivanje Čehoslovačkog saveza (danas Savez Čeha i Slovaka u SR Hrvatskoj) kao centralne organizacije ali isključivo za područje Hrvatske, pa su izvan njegova administrativnog dosega ostala nekad jaka društva u Beogradu te Bosni i Hercegovini, koja danas praktično više ne postoje.

Za poslijeratni razvoj karakteristično je i slabljenje društava u većim gradskim centrima, koja su prije rata bila stožeri kulturne aktivnosti. Odlazak istaknutih ličnosti nije se mogao nikako nadoknaditi. S druge strane, mladi, koji su izvana dolazili u gradove, nisu više imali ni takvo obrazovanje (ako su u gradu to obrazovanje i stekli, ono nije imalo veze s poznavanjem češke kulture), a i same kulturne aktivnosti koje su tipične za grad i koje se na selu nisu negovale nisu ih privlačile u dovoljnoj mjeri. Odlazak omladine bio je pak negativan za seoska društva. Starenje čeških sela nije moglo pridonijeti življnoj kulturnoj aktivnosti. Za mlade je, s druge strane, tipično da se poslije dolaska u novu sredinu nisu htjeli organizirati u društva nego su se nastojali integrirati u novu sredinu, gubili su kontakt sa svojom nacionalnom i jezičnom jezgrom i lakše su podlijegali asimilaciji. Poslije rata zato nalazimo Čehe u Rijeci, Osijeku, čak i u Novom Mestu, dakle daleko od njihovih tradicionalnih centara, ali — niti jedno jedino društvo.

¹ Točni podaci o reemigraciji (broj ljudi) još nisu pouzdano utvrđeni.

Promijenila se cijela slika narodnosti. Težište događaja potpuno je prešlo na područje gdje je najveća koncentracija češkog stanovništva — na Daruvar i njegovu okolicu. Došlo je tako do svojevrstnog sužavanja kulturnog obzora narodnosti, koji nije bio praćen koncentracijom kvalitete. Kako je Savez Čeha i Slovaka u centru pažnje sada imao seoska društva, kulturni se život formirao prema aktivnostima što su popularne na selu. Pažnja je tako usmjerena na njegovanje narodnog folklora i pjesama, dramski amaterizam (koji ne zahtijeva uvjete dostupne samo gradskim društvima), a sve se ovo uglavnom organiziralo za nastup na raznim smotrama. S druge strane, nestale su neke aktivnosti tipične za grad, primjerice tradicija češke ozbiljne glazbe («Češka obeca» u Bjelovaru imala je čak i svoj gudački orkestar (3), a u Daruvaru je postojala jaka operetna i komorna tradicija u kojoj su Česi imali zapažen udio), predavanja, itd. Svoju su ulogu dakako odigrali i elementi zajednički općedruštvenoj kulturnoj klimi šezdesetih i sedamdesetih godina, tj. elementi masovne i »medijske« kulture. Masovna je kultura putem medija poticala na konzumaciju gotovih sadržaja, i tako je pridonosila većem povlačenju ljudi u privatni život i njihovu manjem interesu za društvene aktivnosti. S druge strane, u nekim vidovima masovne kulture našla se inspiracija za stanovite oblike organizacije kulturnih aktivnosti. Dok su prije rata društva bila u pogledu aktivnosti prilično samostalna, a jedina zajednička aktivnost bile su Žetvene svečanosti (*obžinky*), poslije rata količina aktivnosti u društvima opada, a u prvi plan dolaze velike smotre, koje nerijetko posežu za obrascima raznih festivala viđenih u sadržajima masovne kulture. Tipičan primjer jest sve veća zastupljenost estradnih elemenata na velikim manifestacijama, te organiziranje estradnih večeri.

Problemi kulturnog amaterizma danas

Kulturni život Čeha zbiva se danas u bitno različitim uvjetima nego prije rata, ali na organizacijskim temeljima koji se nisu bitno promijenili. Nosioći kulturnih akcija i manifestacija i nadalje su društva (*Besede* ili *Obce*), koja koordinira Savez Čeha i Slovaka kao centralno organizacijsko tijelo. Savez je po svom statutu organizacija društava, a ova sudjeluju u radu njegovih savjeta i predsjedništava putem delegiranih predstavnika. Kulturni je život u nadležnosti triju odbora: Kulturno-prosvjetnog savjeta (*Kulturne-osvetová radá*), Savjeta za književno stvaralaštvo i njegu materinjeg jezika (*Rada pro literárni činnost a péči o materský jazyk*), te Savjeta za dramski amaterizam (*Divadelní rada*). Osim ovih pri Savezu postoje i Školski savjet (*Školní radá*), Savjet za informiranje i izdavačku djelatnost (*Rada pro informování a vydavatelskou činnost*) i Historijski savjet (*Historická rada*), koji se bavi istraživanjem povijesti Čeha. Svi savjeti surađuju prema potrebi.

Od »kulturnih« savjeta najobuhvatniji je kulturno-prosvjetni, kojeg je zadatak kreirati i koordinirati kulturni život narodnosti. Savjet vodi brigu o svim kulturnim manifestacijama koje organizira Savez, te pomaže pojedinim društvima u njihovu radu. Savjet je postigao dosta uspjeha u svojoj djelatnosti, od kojih je po mom mišljenju bio dosad najveći, najmasovniji i najkvalitetniji organizacija Žetvenih svečanosti 1985. Međutim, unatoč tome, u aktivnostima Saveza na području kulture pojavljuje se jedan ozbiljan nedostatak, koji prijeto da s vremenom postane vrlo ozbiljan problem. Riječ je, naime, o tome da nema suvisle kulturne politike koja bi gledala u budućnost, a ne bi se zadovoljavala samo sadašnjim uspjesima i sadašnjim stanjem. Nema planiranja na duže staze.

Elementi kulturne politike mogu se nazrijeti u Statutu Saveza, te u nekim programskim dokumentima, posebice u sporazumima o kulturnoj suradnji s odgovarajućim organizacijama matičnog naroda. Ali i u njima je riječ samo o njegovanju postojećih kulturnih sadržaja i oblika rada. Ovaj defenzivni stav predstavljao je svojevrsno mirenje sa činjenicom da je u poslijeraću nestalo mnogo kulturnih aktivnosti, koje bi i danas, uz odgovarajući pristup, mogle biti aktualne. Riječ je, primjerice, o lutkarskom kazalištu (zagrebački Međunarodni lutkarski festival, PIF — *Pupteatra internacia festivalo* — u organizaciji esperantskih saveza dokazuje da ova kazališna vrsta u svijetu i u nas ima perspektivu), o predavanjima u dijapozitive i bez njih, te o nekim narodnim običajima (regrutske zabave, fašnici), koji su imali svoje mjesto u životu narodnosti, a koji bi se lako mogli obnoviti.

Uspoređujući kulturni život Čeha prije rata i sada primjetna je i značajna razlika u aktivnostima pojedinih društava, u kojima se jako smanjio kako intenzitet rada, tako i zastupljenost kulturnih sadržaja. Osim Češke besede u Daruvaru niti jedno društvo više nema svoju knjižnicu. Dominiraju tri vrste aktivnosti: dramski amaterizam, njegovanje folklora i tradicija duhačkih orkestrara. Ovim sadržajima ne bave se ravnomjerno sva društva — samo daruvarska Češka beseda ima po dvije dramske i dvije folklorne grupe koje rade kontinuirano, dok se drugdje, osim u nekoliko iznimaka, radi uglavnom prigodno, u povodu nekih manifestacija. Velike manifestacije (Žetvene svečanosti), Smotra slovačkog i češkog folklora (u organizaciji Slovačkog odbora), Smotra dječjih pjesama, Naše proljeće (*Naše jaro* — Smotra učenika čeških škola), te Smotra duhačkih orkestrara (*Prehľadka dechových hudieb*) glavni su stožeri zbivanja, glavna motivacijska snaga kulturnog života. To samo po sebi nije loše, dapače, manifestacije su prilika da se češka narodnost prezentira i izvan svojih okvira. Događa se, međutim, da su smotre jedina prilika kada se u većini društava nešto radi. Čim one završe, odmah nastaje zatišje i letargija. Kulturni život tako poprima manifestacijski karakter, i o aktivnosti pojedinih društava može se govoriti najviše po tome pojavljuju li se na bilo koji način na Žetvenim svečanostima (gdje je sudjelovanje po tradiciji najmasovnije) ili ne pojavljuju.

Poseban problem u češkom kulturnom amaterizmu jest problem kadrova i dobrovoljnog rada. To nije samo problem ove narodnosti. Kao što sam već spomenuo, odlazak najsposobnijih u vrijeme reemigracije predstavljao je nenadoknativ gubitak. Teret kulturnog rada pao je na leđa nekolicine entuzijasta, a oni najčešće nisu imali potrebnog iskustva za to — poglavito u seoskim sredinama, gdje su i materijalni uvjeti bili kudikamo nepovoljniji. Savez danas nastoji situaciju popraviti na dva načina. Prvi je zaposliti profesionalce u samom Savezu (instruktor za duhačke orkestre, kulturni animator), koji će se posvetiti isključivo kulturnom radu, a drugi je pozvati stručnjake i instruktore iz Čehoslovačke (obično posredovanjem Čehoslovačkoga međunarodnog instituta) koji bi vodili seminare određenih sekcija. To se dosad pokazalo kao vrlo dobar način animiranja kulturnog rada, a vjerojatno bi uspjesi bili i veći kada bi Čehoslovački međunarodni institut imao jasniju predodžbu o tome kakve instruktore Savez treba. Na sreću i u ovoj je stvari primjetan vidan napredak. Ostaje međutim problem kontinuiteta. Instruktori iz ČSSR-a dolaze na teren obično nakratko, a to je dakako prepreka za kontinuiran rad, a i sami se instruktori mijenjaju tako da mnoge kontakte treba uspostavljati uvijek ispočetka. Unatoč tome ovakvu praksu i dalje treba nastaviti.

Ovdje je potrebno reći i to da se poslije rata dosta promijenio profil »običnog« člana društava. Razvoj masovne kulture i potrošačkog načina života ubrao je svoj danak. Borba za unapređenje životnog standarda i želja za uživanjem

istih stvari kao i ostali dijelovi društva doveli su do jakog pada entuzijazma, osobito kod srednje i mlađe generacije, tako da se kulturnim radom danas bavi relativno mali broj uvijek istih ljudi. Primjetan je i pad motivacije kod nastavnika u češkim osnovnim školama, koji predstavljaju najznačajniji i najbrojniji sloj inteligencije u društvima i koji su uvijek bili ključni nosioci kako stvaralaštva, tako organizacijskih poslova.² Dolazi do situacije kada se u nekim društvima od čak 700 članova (Češka beseda, Daruvar) moramo zapitati — tko je aktivan? Većina svakako nije, osim što plaća članarinu.

Specifičan je problem i sudjelovanje omladine. U kulturnom amaterizmu omladina je glavna kreativna osnova svih sekcija. Najviše glumaca i plesača upravo je iz redova srednjoškolaca, ali je neizbježna velika fluktuacija, jer većina mladih poslije srednje škole (pogotovu u gradskim društvima) odlazi drugdje na daljnje školovanje ili mijenja sredinu zbog drugih razloga, tako da se neprestano mora počinjati ispočetka. Kod povratnika u matičnu sredinu javlja se »sindrom« privatnosti i borbe za egzistenciju, tako da se u rad uključuje samo mali broj onih koji su zaposleni.

S obzirom na to da je samo manji dio češke omladine uključen u kulturni rad, postavlja se pitanje što je tome uzrok. Masovna kultura i suvremeni oblik zabave svakako uzimaju svoj danak, ali uzroci ne mogu biti samo ti. Ne shvaćaju li mlađi kulturne aktivnosti kao nešto što pripada svijetu njihovih očeva i djedova? Ako je tako, onda bi se trebalo zamisliti jesu li kulturni sadržaji mladima dovoljno atraktivni, jesu li vođeni tako kako odgovara njihovu senzibilitetu. Na čelu većine sekcija već su godine i godine isti ljudi, što njihovu radu doduše daje jak kontinuitet, ali oni se često ne znaju približiti mladima, a ponekad i nemaju ambicija. U zadnje vrijeme pokazalo se da se mladi mnogo više zanimaju za sekcije koje vode ljudi koji su im generacijski bliži i s kojima imaju mnogo više zajedničkih interesa (poslije će to dokumentirati na temelju rada dramske grupe Češka beseda /ČB 2 — druga grupa Češke besede/ i folklorne grupe »Holubička«). Ovdje bi mogao ležati potencijal za budućnost. Sadašnja organizacija ne vodi računa o tome da mladi mnogo manje osjećaju pripadnost svojoj etničkoj sredini, svojoj narodnosti nego njihovi očevi, i da mnogo manje znaju o kulturi i povijesti matične zemlje i naroda (sadašnju kulturu Čehoslovačke uopće ne poznaju), te da je njihov sistem vrijednosti mnogo sličniji sistemu vrijednosti njihovih vršnjaka većinskog naroda, nego što je to bio slučaj s njihovim očevima. Dosad je bilo malo sustavnih pokušaja da se mladima pokaže kako se suvremeni kulturni sadržaji koje im nude masovni mediji, mogu isto tako dobro izvoditi na češkom u njihovoj sredini. Sve bi ovo trebalo biti u domeni kulturne politike Saveza i društava, ali nažalost, takva kulturna politika nije osmišljena, nego je prepuštena pojedinim zainteresiranim i vođiteljima prema njihovim mogućnostima i interesima.

Perspektive pojedinih kulturnih aktivnosti

1. Njegovanje folkloru

Sudeći po slici Žetvenih svečanosti, češka narodnost kao da ništa drugo ne radi osim što pleše i pjeva. Folklorne grupe najzastupljenije su (a često i jedine) sekcije svojih društava na manifestacijama takve vrste. Tradicija

² Prije rata nastavnikovo radno mjesto ovisilo je ne samo o radu u školi nego i o aktivnosti u društvu. Danas, kada škole organizacijski ne podliježu društvima nego prosvjetnim organima, ovaj značajni motivacijski faktor više nije relevantan.

njegovanja narodnih plesova još je uvijek jaka u češkim društvima, a u pozadini toga kao da postoji gotovo nesvjesno mišljenje kako je folklor esencija kulture narodnosti. Dobra strana te aktivnosti, u smislu širenja kulturnog amaterizma, jest to što uspijeva okupiti relativno velik broj sudionika i što se oni za kratko vrijeme mogu osposobiti za nastup. Dakako, kvaliteta takvih nastupa nije svuda jednaka, ona ovisi kako o kontinuitetu rada i materijalno-organizacijskoj bazi, tako i o mogućnosti voditelja i o njegovu znanju i umješnosti.

Materijalni uvjeti čine značajnu kočnicu za kontinuiran rad, osobito kod seoskih društava. Najveći je problem nedostatak prostorija za pokuse. Društveni domovi građeni su prije rata prema ondašnjim standardima koji su danas nedovoljni. Često nemaju prikladnih popratnih prostorija uz pozornicu, a ako ih i imaju, problem zagrijavanja preko zime tako je velik da se pokusi mogu održavati samo uz neposrednu opasnost po zdravlje. Osim toga, kulturni rad podložan je i specifičnim problemima života na selu. Poljski radovi ograničavaju kontinuirane kulturne aktivnosti na zimu i ljeto (sezona je poljskih radova s proljeća i s jeseni). Između toga aktivnosti zamiru.

U ovom trenutku češka narodnost ima tri folklorne grupe koje rade kontinuirano (u 24 društva). Dvije su od njih u Daruvaru, a jedna u okviru Češke obce, Bjelovar. Riječ je, dakle, o gradskim grupama, koje imaju prostorije za pokuse i stanovitu materijalnu bazu (fond nošnji i glazbene instrumente). Ostale grupe rade prigodno.

U umjetničkom smislu razina grupa do prije dvije godine nije bila na nivou reprezentativnih folklornih grupa drugih narodnosti, pa ni na razini grupa iz slovačkih društava u SR Hrvatskoj. Osim čisto tehničkih i »zanat-skih« nedostataka plesača, velik je problem bila glazbena pratnja. Prateće grupe u češkom folkloru zasnovane su na gudačkim instrumentima, a te danas malo tko zna svirati. Zato su se najviše koristile harmonike (u originalnom češkom folkloru nepoznat instrument), te duhački instrumenti, i tako su se popunjavale prateće grupe. Društva izvan Daruvara i Bjelovara često nisu imala ni to, tako da su se njihove grupe i na Žetvenim svečanostima služile magnetofonskim snimkama. O nekoj većoj prezentaciji tih grupa izvan čisto narodnih okvira dakako nije moglo biti ni govora (osim grupe daruvarske Češke besede, koja je gostovala i u drugim republikama). S obzirom na uspjehe drugih narodnosti na ovom polju, Savez se poslije Žetvenih svečanosti 1985. upustio u dosad najambiciozniji projekt na polju njegovanja folkloru. Osnovana je druga grupa pri daruvarskoj Češkoj besedi, koja je okupila dotad neafirmirane plesače, uglavnom srednjoškolce, pod vodstvom dvojice mladih i talentiranih voditelja s plesачkim iskustvom iz reprezentativnih folklornih društava u Zagrebu. Smisao cijele akcije bilo je stvaranje jake i kvalitetne grupe, koja bi se svojim radom nametnula kao reprezentativna grupa narodnosti, a čiji bi članovi na osnovi stečenog znanja mogli s vremenom pomoći u koreografskom smislu drugim društvima izvan Daruvara. Grupa nije specijalizirana isključivo za češki folklor, nego njeguje i folklor većinskog naroda, kao i slovački. Razdioba zaduženja jest takva da je jedan voditelj specijaliziran za češke i slovačke plesove, a drugi za ostale. Ova orijentacija privukla je u grupu i pripadnike većinskog naroda, pa se tako postiglo da kulturni rad Čeha odjekuje i na širem planu, u široj sredini. Pristup mladih isplatio se i u Češkoj obci u Bjelovaru, gdje je folklorna grupa koja se bavi isključivo češkim folklorom okupila dosta mladih iz svih naroda i narodnosti.

Za ovu aktivnost više je godina bila nepovoljna stanovita defanzivna orijentacija, tj. zatvorenost u manifestacije same narodnosti. Moguće je — a pokazalo se to na primjeru — da nastupi i uspjesi izvan sredina gdje živi narod-

nost donose veći priljev mladih u grupu i veće zanimanje za njen rad. Uz uspješnu suradnju s gostujućim koreografima iz Čehoslovačke, »Holubička« bi mogla postati dobar primjer kako je uz odgovarajući pristup moguće osmisliti i popularizirati kulturni sadržaj koji se na prvi pogled čini sve manje zanimljiv.

2. Dramski amaterizam

Dramska aktivnost, koja u životu Čeha ima dugu tradiciju, prolazi kao i druge — u periodima plime i oseke. Premda za postavljanje jedne predstave u pravilu ne treba toliko sredstava kao za opremanje folklorne grupe (glumci mogu većinu rekvizita nabaviti sami), ipak se loša materijalna baza odražava na sposobnosti i spremnosti društava za formiranjem dramskih grupa.

Broj dramskih grupa oscilira iz sezone u sezonu. U ovom trenutku aktivne su samo tri grupe (dvije u Daruvaru, jedna u Ivanovu Selu). U sezoni 1985—1986. bilo ih je šest, i ta se sezona na sjednicama Savjeta za dramski amaterizam vrednovala kao vrlo uspješna. Uzroci oscilacijama razni su: od već spominjanih materijalnih uvjeta do velike fluktuacije članova glumačkih ansambala,³ te također do činjenice da nitko od režisera nema pravo predznanje za svoj rad. Savez organizira svake godine seminar za režisere koji vodi stručnjak iz nekoga domaćeg kazališta⁴ ili iz ČSSR-a. Ovi seminari bili su dosta korisni, osobito za glumce, jer su ih stručnjaci mogli upoznati s bitnim elementima glumačkog »zanata«. U tom smislu koristili su i režiserima, ali nisu mogli nadoknaditi nedostatak njihova znanja o suvremenim trendovima u kazališnoj umjetnosti, kao ni nedovoljno poznavanje suvremenoga kazališnog repertoara. Ovdje postoji velika praznina, koja bi se mogla donekle popuniti studioznijim i kontinuiranijim obrazovanjem režisera. Savez je sa svoje strane osnovao centralnu kazališnu knjižnicu sa oko 1500 jedinica, kako novijeg tako i starijeg porijekla, ali to ostaje nedovoljno iskorišten potencijal, kako zbog malog broja grupa, tako i zbog nedovoljnog obrazovanja režisera koji u većini slučajeva zasnivaju repertoar na klasičnim starijim igrokazima.

Repertoarska politika dramskih amaterskih grupa u uskoj je povezanosti sa sredinom u kojoj grupe djeluju. Uglavnom je riječ o komedijama situacije — karakterističnom češkom humoru, koji odgovara mentalitetu publike u mjestu gdje se izvodi. Grupe u seoskim društvima temelje repertoar na komedijama iz seoske sredine, koje su smještene obično u prošlost. Dramske grupe iz Daruvara okrenute su više gradskom senzibilitetu i sadašnjem trenutku; čak se i stari igrokazi adaptiraju tako da budu prilagođeni sadašnjosti. U tome se najviše ističe grupa ČB 1, najstarija dramska grupa, sastavljena uglavnom od pripadnika srednje generacije. (Nedavno je proslavila jubilarni pedeseti nastup. Režiserka je Jirina Stanja, novinarka »Jednote«.)

Od klasičnih tradicija čeških dramskih amatera odskoče daruvarska grupa ČB 2, sastavljena isključivo od srednjoškolske omladine. Grupa pokazuje izrazitu sklonost suvremenijem repertoaru i scenskom eksperimentu. Ova je grupa postigla dosad i najveći uspjeh čeških dramskih amatera — pobjedu na Regionalnoj smotri dramskih amatera, održanoj 1986. u Virovitici. (Na republičkoj smotri nije nastupila samo stjecanjem nepredviđenih organizacijskih okolnosti, o kojima sad nije vrijeme podrobnije pisati.) Postojanje i rad ove grupe, unatoč zapaženom uspjehu izvan okvira narodnosti, nije u domaćoj

³ Samo u sezoni 1986/87 dramska je grupa iz Ivanova Sela, sastavljena uglavnom od srednjoškolaca promijenila gotovo cijelu postavu.

⁴ Od domaćih su to glumci ili režiseri slovačkog porijekla (glumica Vera Zima iz Zagreba, te režiser Lubomir Majera iz Novog Sada).

sredini adekvatno praćeno. Uspješna predstava zapravo je kolektivni autorski rad⁵ koji je parodija nekih stereotipa u dramskom amaterizmu narodnosti. Ta parodija, međutim, nije od domaće publike bila prihvaćena. Ovdje je možda moguće govoriti o generacijskom jazu, koji je u neprihvatanju predstave imao presudni značaj. U širem smislu ta bi činjenica mogla destimulirajuće djelovati na pokušaje uspostavljanja svojevrsnog omladinskog kazališta, to prije što i u sadašnjoj sezoni ČB 2 nastupa sa promjenljivom srećom. Na pitanje ima li avangardnije usmjerena kazališna grupa u kulturnom životu narodnosti budućnost, još je rano odgovoriti, ali perspektiva bi se možda mogla naći u predstavama tipa kabarea. Jednu takvu predstavu grupa je dala u Daruvaru u studenome 1985. i postigla priličan uspjeh. Međutim, za repertoar takve vrste potrebni su posebni materijalni uvjeti, počev od drukčijeg prostora nego što su oni u društvenim domovima češke narodnosti. Ti su društveni domovi sa svojim pozornicama projektirani isključivo za klasično kazalište, a njihova je tehnička opremljenost ispod svakog ozbiljnijeg kriterija.⁶

Zato je jedini adekvatni prostor za takve predstave na cijelom području gdje narodnost živi daruvarski Dom omladine, što opet povlači ograničenja u pogledu gostovanja, itd. S druge strane, u kabareima ili predstavama s velikom zastupljenošću glazbe neutralizira se jezična barijera, koja predstavlja objektivnu prepreku prihvaćanju čeških predstava u široj javnosti. To svakako ovisi i o volji, znanju i mogućnostima glazbenika koji bi u takvim projektima htjeli sudjelovati.

3. Glazbene manifestacije

Tradicija privatnoga i javnog muziciranja oduvijek je bila sastavni dio tradicije češke narodnosti, pa se čak može reći da je jedno uvjetovalo drugo. Tokom vremena, međutim, sve je manje bilo privatnog muziciranja, pa se tako smanjivao i broj instrumentalista. Danas je među Česima teško naći nekoga tko svira bilo kakav gudački instrument, a podaci o nekad bogatom koncertnom životu Daruvara ili Bjelovara danas se čine pomalo nestvarni. Može se reći da je potpuno zamrla i nestala tradicija sviranja čeških narodnih instrumenata starijeg porijekla (gajde), tako da postojeće folklorne grupe često nemaju nikakve mogućnosti da osnuju glazbenu pratnju, posebice ne s narodnim instrumentima.

Za razliku od ove pomalo tužne slike još uvijek relativno velik broj ljudi svira duhačke instrumente, najviše zahvaljujući jakoj tradiciji duhačkih orkestara, koja je još uvijek jaka i u današnjoj ČSSR. Ovaj vid muziciranja nakon dužeg vremena doživljava ponovno procvat. Savez Čeha i Slovaka priređuje svake druge godine smotru duhačkih orkestara u Velikim Zdencima. Godine 1985. nastupilo je pet orkestara, a 1987. čak devet, što je priličan broj. Duhački orkestri, zahvaljujući tradiciji, zajedničkom druženju i povezanosti članova, te mogućnosti češćih nastupa u javnim prilikama koji su honorirani, uspijevaju postići kontinuitet rada. Njihova umjetnička razina varira, ali je, u cjelini uzevši, u posljednje vrijeme moguće govoriti i o porastu kvalitete muziciranja. Savez Čeha i Slovaka u siječnju ove godine omogućio je najperspektivnijim voditeljima orkestara sudjelovanje na seminaru za voditelje u Lovranu u organizaciji Prosvjetnog sabora SR Hrvatske. Ova mogućnost, koja se prije nije dovoljno iskorištavala, sad je dobro prihvaćena, tako da Savez kani nastaviti ovu praksu. Možda bi bilo dobro da se na slične seminare šalju

⁵ Djelo se zove »Kako je život lovca Pepika bio tužan i beznadežan i kako se na kraju sve dobro završilo« (prijavljeno bez imena autora).

⁶ Scena u Ivanovu Selu osvjetljena je doslovce dvjema žaruljama.

i režiseri i voditelji folklornih grupa, već prema mogućnostima, kako bi stekli potrebna znanja o metodici rada, iako se ne radi na temelju češkog repertoara. Savez je također osnovao fond muzikalija i glazbene literature (oko 800 jedinica), ali se on ne koristi dovoljno. Do literature se može doći i notni materijali dobiti i posredovanjem Čehoslovačkoga međunarodnog instituta (što se tiče čisto češkog repertoara), ali velik problem jest činjenica što većina voditelja orkestrara nije stručno školovana, te nema dovoljno znanja kako bi dobivene aranžmane mogla prilagoditi tehničkim mogućnostima glazbenika i zvučnim karakteristikama orkestra. Ovdje je nužna akcija Saveza za osposobljavanje voditelja putem seminara.

Utjecaj masovne kulture, a posebice popularnost zabavno-glazbenih festivala šezdesetih i sedamdesetih godina doveli su do pokušaja da se na sličan način potakne razvoj pjevačke kulture. Rezultat toga bio je festival pod nazivom »Smotra dječjih pjesama«, koji se do 1985. održavao svake godine u Končanici, a poslije svake dvije godine. U svom prvobitnom obliku to je bio festival narodnih pjesama, na kojem su sudjelovali isključivo učenici osnovnih škola. Kako nije obavezno izvođenje isključivo čeških pjesama (nastupaju i učenici osnovnih škola većinskog naroda), sve su češće na festivalu bili zastupljeni estradni elementi, domaće zabavne pjesme, a s vremenom su se pojavile i neke suvremene češke zabavne pjesme. Ova koncepcija traje i danas, s tom razlikom što se već krajem sedamdesetih, a mnogo više osamdesetih, izvode i pjesme autora iz redova narodnosti. Ovo je svakako dobrodošla novina, premda je još uvijek rano suditi o tim radovima — riječ je mahom o autorskim prvijencima — hoće li oni postati stalan trend, pokazat će vrijeme.

Nedostatak smotre dječjih pjesama jest taj što je ona dobno ograničena, i što mnogi pjevači poslije završene osnovne škole ne mogu dobiti pravu priliku da nastupe pred širim auditorijem. Osim povremenih nastupa na Žetvenim svečanostima, te prigodno organiziranih večeri pjesama, nema prave manifestacije koja bi nekako suvislije organizirala estradne elemente. Dobar korak u tom smjeru mogla bi biti manifestacija »Naša pjesma«, koju bi valjalo održavati u godini kada se ne održava smotra u Končanici. Prvo izdanje ove manifestacije 1986. bilo je vrlo uspješno, ali još nije jasno hoće li biti snage da ona preraste u tradicionalnu, niti je jasno hoće li koncepcija biti približno uvijek ista ili će se mijenjati. Pet autorskih radova, koji su pristigli za tu manifestaciju (četiri su izvedena), te nastupi dotad niza afirmiranih, ali i neafirmiranih i talentiranih pjevača, dali su naslutiti da »Naša pjesma« može postati zanimljiva i privlačna manifestacija, samo ako zadrži dosadašnji strogi kriterij za izbor pjesama.

Estrada se, dakle, solidno ukorijenila u kulturni život narodnosti, a s obzirom da će udio zabavne glazbe porasti i na Žetvenim svečanostima (kako je nagovješteno na preliminarnim sjednicama odgovarajućih savjeta u Savezu), elementi estrade bit će još češći. Ove bi godine, prema planu rada Češke besede iz Daruvara, ponovno započeo rad njen pjevački zbor (poslije šest godina stanke). Bio bi to zasad jedini zbor češke narodnosti, ali bi njime značajno bio obogaćen kulturni život. Obnavljanje nekih drugih tradicija muziciranja u dogledno vrijeme neće doći u obzir. Možda bi trebalo razmisliti o uključivanju u kulturni život učenika daruvarske osnovne muzičke škole koji su češke narodnosti, jer bi to moglo jednog dana dovesti do većeg priljeva mladih snaga koje u daruvarskim i izvandaruarskim okvirima nemaju mnogo mogućnosti za javne nastupe.

U cjelini uzevši, estradni elementi, na jednoj, a tradicija duhačkih orkestrara, na drugoj strani, mogli bi biti glavni stožeri, oko kojih bi se mogli okupiti interesi kako starije, tako i mlađe generacije, a koji bi za sobom

povukli neke manje uočljive žanrove (zborno pjevanje). Perspektive dakle postoje, samo je potrebno pravilno se prema njima postaviti. Svakako bi bilo potrebno da Savez i na ovom području definira jasne odrednice i prioritete, da se inicijative ne istroše u sitnim pobjedama i u samim manifestacijama, koje ne smiju postojati same zbog sebe.

Perspektive kulturnog života narodnosti

Kulturni život narodnosti, premda ne tako bogat kao prije rata, ipak ima potencijale i uvjete za razvoj. Nužno je, međutim, provesti širu akciju koja će prije svega potaknuti interes omladine za kulturni amaterizam, a to je moguće samo osuvremenjivanjem postojećih kulturnih sadržaja, poboljšavanjem njihove kvalitete i izlaskom izvan okvira narodnosti. Prezentacija na širem planu, kao u slučaju folklorne grupe »Holubička« ili pravilno doziranje estradnih sadržaja kao u slučaju manifestacije »Naša pjesma«, mogu uz bolju podršku javnih medija na češkom,⁷ te agresivnijom i suvremenijom animacijom i propagandom pokrenuti veći interes mladih. Veliki rezultati ne mogu se odmah očekivati, jer je odvajanje omladine, pa čak i stanovito nepovjerenje prema postojećim kulturnim sadržajima, otišlo prilično daleko.

Velike kulturno-umjetničke manifestacije zbog svog će društveno-političkog značaja sigurno i dalje ostati stožer kulturnih aktivnosti, ali se može očekivati smanjenje njihova opsega zbog sve većih troškova priređivanja.

Premda je Savez Čeha i Slovaka poduzeo dosta za unapređenje kulturnog života narodnosti, posebice na materijalnom planu,⁸ ipak je za širu perspektivu neophodno utvrditi dalekosežniju i racionalnu kulturnu politiku, koja se ne bi zadovoljila samo održavanjem postojećih oblika kulturnih aktivnosti, nego koja bi forsiranjem perspektivnih oblika rada i njihovom adekvatnom propagandom mogla oživjeti zanimanje u bazi. S tim u vezi trebalo bi promijeniti i stav javnih glasila prema kulturnom radu. Postoje značajne rezerve npr. u publiciranju radova literata,⁹ češćem organiziranju izložbi likovnih amaterskih radova, umjetničkih fotografija, itd. Tim aktivnostima bavi se doduše manji broj ljudi, ali bi u cilju omasovljenja kulturnog rada trebalo o tome razmišljati. Naravno, ostaju neki objektivni problemi, posebno materijalni, jer po logici stvari više rada zahtijeva veće izdatke, ali to je već nešto sasvim drugo.

IZVORI

A) Arhiva i dokumentacija Daruvarskog muzičkog društva (zapisnici sa sastanaka, administrativni dokumenti, izresci iz novina, programi koncerata).

B) »Jednota« — god.

38 (1983)

39 (1984)

40 (1985)

⁷ Osim tjednika »Jednota«, Radio Daruvar emitira svaki dan polusatnu emisiju na češkom, a RTV Zagreb jednom mjesečno 15-minutnu emisiju za Čeha i Slovake.

⁸ U suradnji sa Čehoslovačkim inozemnim institutom Savez je za ovu godinu u toku svibnja predvidio ponovno pokretanje lutkarskog kazališta u okviru Češke besede iz Daruvara.

⁹ Savjet za literarno stvaralaštvo i njegu materinjeg jezika još je na svojoj osnivačkoj sjednici odlučio da u suradnji s »Jednotom« osigura prostor od jedne stranice u spomenutom tjedniku za književne radove. Dosad se još ništa od toga nije ostvarilo.

41 (1986)
42 (1987)

C) Statut Saveza Čeha i Slovaka.

LITERATURA

1. *25 let činnosti Československého svazů v SR Chorvatsku*, Daruvar: Svaz Čechů a Slováků v SR Chorvatsku, 1972.
2. Heroldová, Iva. »Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii«, *Přehled*, roč. 12, 1982, Daruvar, 1982. Str. 47—53.
3. Lovrenčević, Zvonko. *Česi u okolici Bjelovara*, 1965. (rkp. 6 str. u fondu knjižnice Zavod za istraživanje foklora u Zagrebu).
4. Matušek, Josip. *Česi i Slovaci u Jugoslaviji između dva rata — Borbeni put I. Čehoslovačke brigade »Jan Žižka z Trocnova«*. Daruvar: Čehoslovački savez u SRH, 1968. — Str. 17—52.
5. Matušek, Josip. »70 let českého tisku v jihoslovenských zemích.« *Přehled*, 11, 1981. Daruvar, 1981. Str. 1—75.
6. Sobotka, Otto. *Kolik nás je? 60 let Československé besedy v Daruvaru*. Daruvar: Československá beseda, 1967. Str. 74—75.
7. Sobotka, Otto. »Česki hudebníci a zpěváci v jugoslávských zemích.« *Přehled*, roč. 11, 1981, Daruvar, 1981. Str. 77—156.
8. Turek, Ruda. »Život našich krajanů, potrehy, dojmy a úvahy«, *Přehled*, roč. 10, 1977. Daruvar, 1977. Str. 95—102.

SOUČASNÝ KULTURNÍ OBRAZ ČESKÉ NARODNOSTI V SR CHORVATSKU

RESUMÉ

Poválečný společenský a hospodářský rozvoj Jugoslávie značně ovlivnil organizovanost a celkovou úroveň kulturního života české národnosti v SR Chorvatsku. Vnitřní migrace měly za následek odchod mládeže z venkova a poválečná reemigrace do Československa odchod nejtvůrčivějších a nejvýznamnějších osobností národnosti. Tyto pohyby vedly k poklesu počtu příslušníků národnosti v někdejších střediscích spolkového života, jakožto také k poklesu úrovně kulturně — uměleckých činností. Pronikání masové kultury bylo jedním z hlavních důvodů poklesu zájmu o kulturní provoz a o spolkovou práci.

Na rozdíl od předválečné situace sednešní kulturní život Čechů nezakládá na bohaté činnosti uvnitř spolků samých, ale na velkých přehlídkách kulturně — umělecké činnosti (např. Obžínky). Většina spolků vyvíjí činnost tak aby se mohla zúčastnit přehlídek. Samostatné akce se však podnikají jen příležitostně.

Největším problémem práce ve spolcích je nedostatečné zapojení mládeže. Hlavními formami kulturně uměleckých aktivit jsou folklór, divadlo, dechovky a občasná večírky písní. Zapojení mládeže do těchto činností kolísá. V posledních dvou letech se ukázalo že největší úspěchy v práci s mládeží mají mladí spolkoví pracovníci, kteří ve svých činnostech prosazují novější způsoby práce a současnější repertoár.

Významnou roli v kulturním životě Čechů hraje Svaz Čechů a Slováků, který prostřednictvím svých rad koordinuje kulturní činnosti národnosti. Ve středisku pozornosti Svazu jsou velké manifestace a přehlídky. Svaz spolupracuje s příslušnými kulturními institucemi jak u nás, tak i v ČSSR. Přes toto všechno a v zájmu rozvoje kulturního života Svaz by měl ustanovit dlouhodobou a cílevědomější kulturní politiku, která by měla spíše jít za rozvojem práce ve spolcích.

THE CULTURE OF THE CZECH NATIONALITY IN SR CROATIA AT THE MOMENT

SUMMARY

The postwar social and economic development of Yugoslavia has had an impact on the manner in which the cultural life of the Czech nationality in SR Croatia is organised. Internal migration has led the youth out of villages, and re-migration to Czechoslovakia has brought about the departures of the most creative and most eminent personalities. This has resulted in a restriction of the »human factor« and of the base of the former venues of the nationality, as well as a decline in the quality of cultural activities. The advance and breakthrough of mass culture has contributed to a pronounced drop in the nationality's interest in cultural activities and work in societies.

Unlike the prewar period that was characterised by diverse activities in societies, the backbone of today's cultural life of the Czechs are grand convention-type manifestations (i e. harvest festivals). In the majority of societies cultural activities take place in accordance with planned participation in such manifestations, but there is no independent continuous work.

The major problem is to win over young people for engaging in culture-related work. The main cultural activities are: folklore events, amateur drama and entertainments, as well as wind music concerts. The youth get included in those if they are attractive enough. In the past two years it has become obvious that the most successful at work with the young are the so-called sections or groups guided by young leaders who prefer more modern work methods and a more up-to-date repertoire.

An important role in the cultural life of Czechs is played by the Alliance of Czechs and Slovaks, coordinating and enlivening the entire cultural life of the nationality by means of a council. In the focus of the Alliance's attention are manifestations and festivals. To improve their quality, the Alliance has co-operation with its counterpart institutions in this country and in Czechoslovakia. In order to make the minority's cultural life more meaningful, however, the Alliance should work out a longer-term and more rational cultural policy so as to encourage work in societies on a continuous and more permanent basis and to prevent manifestations from being a means to their own end.